

ARİSTOTELES'E GÖRE DOSTLUK ERDEMİ THE VIRTUE OF FRIENDSHIP ACCORDING TO ARISTOTELES

Dr.

Yasin GÖKHAN

Uludağ Üniversitesi, İlahiyat fakültesi, Bursa, Türkiye

yasin.gokhan@hotmail.com

[Orcid No: 0000-0002-6289-0876](https://orcid.org/0000-0002-6289-0876)

ÖZET

Aristoteles'e göre erdemler, iç iyiler ve dış iyiler olmak üzere ikiye ayrılır. İç iyilerin en değerlisi bilgidir. Dış iyilerin en değerlisi ise dostluktur. Aristoteles'e göre dostluk bir erdemdir. Çünkü dostluk sosyal yaşam için zorunlu bir unsurdur. Bütün öteki iyilere sahip olsa bile hiç kimse dostlardan uzak bir yaşamı düşünemez. Çünkü doğası gereği insan ister zengin olsun ister fakir her durumunu paylaşacağı dostlara ihtiyaç duyan sosyal bir canlıdır. Sosyal yaşam ise ancak iyilik üzerine kurulabilir. İyilik düzeni de ancak iyilerin birlik ve beraberliği ile mümkündür ki bu da dostluğu erdem kılan temel nedendir. Birlik ve beraberlik hem kendileri iyiliktir hem de iyilikleri daha iyi ve daha çok yapmanın; çoğaltmanın yegâne yoludur. O halde, yalnızca bireyleri birbirine yakınlaştırıp bir arada tutmakla kalmayan dostluk olgusu, devletlerin de ayakta kalmasını sağlayan temel bir dinamiktir. Bu nedenle yasa koyucular adaletten daha çok dostluk üzerinde dururlar. Çünkü dostluk fikir birliği demektir, uzlaşım ve uyuşum sanatı demektir. Bu nedenle dostlar arasında adalete dahi gerek duyulmayabilir ama adil olanlar dostluğa her zaman gereksinim duyarlar. Çünkü, dostluk birbirinden uzak kuvvetler, farklı dünyalar; boyutlar ve perspektifler arasında bir denge sanatı demektir.

Aristoteles'e göre dostluk ne yarara ne hazza dayanır; aslolan erdeme dayalı dostluklardır. Çünkü, bir toplumda ancak böylesi dostluklar sayesinde iyilik, fazilet, onur, eleştirel düşünce ve felsefe gibi yüksek değerler yerleşebilir. Ne yazık ki böylesi yüksek ve ulvi düşüncelere sahip insan sayısı her zaman azınlıkta kalmaktadır. Çünkü bu bilgiyi araştırıp uygulayabilecek erdem sahibi insan sayısı son derece azdır. Bu bulgu ayrıca şu hususu da göstermektedir ki, genel bir dostluk anlayışından söz etmek mümkün değildir. O halde, öncelikle yapılması gereken gerçek dostluğun ne olduğunu ortaya koymaktan geçmektedir.

Anahtar kelimeler: Dostluk, erdem, iyilik, değer, sosyal yaşam

ABSTRACT

According to Aristotle, virtues are divided into two as inner good and outer good. The most valuable of the inner good is knowledge. The best of the external good is friendship. According to Aristotle, friendship is also a virtue. Because friendship is a necessary element for social life. No one can imagine a life without friends, even if he has all the other good. Because, by nature, human beings are social creatures that need friends with whom they can share their every situation, whether they are rich or poor. Social life can only be built on goodness. The order of goodness is only possible with the unity and solidarity of the good, that is, with the virtue of friendship. Unity and togetherness is both a good deed and the only way to do good deeds and increase them. For this reason, friendship is a virtue that not only brings people closer to each other and keeps them together, but also enables institutions and states to stand. For this reason, legislators focus more on friendship than justice. Because

friendship means consensus, it means compromise and compromise. It means the art of striking a balance between disparate forces, different dimensions and perspectives. Justice may not even be needed among friends, but the just always need friendship.

According to Aristotle, friendship is based on neither benefit nor pleasure; The main thing is friendships based on virtue. Thanks to such friendships, high values such as goodness, virtue, honor, critical thinking and philosophy are established in society. However, people with such high and lofty thoughts are always in the minority. This finding shows us that it is not possible to talk about a general understanding of friendship. Because the number of virtuous people who can research and apply this knowledge is extremely small. So, the first thing to do is to reveal what true friendship is.

Keywords: Friendship, virtue, goodness, value, social life

GİRİŞ

Aristoteles'e göre dostluğun aslı ya da temel motivasyonu sevgiden ibarettir. O halde, öncelikle "sevgi ya da dostluk [philia]" (Aristoteles, 2019, s. 129) üzerine konuşmak gerekir; sevgi neye yöneliktir, neye yönelik olması gerekir, sevmeye değer olan nedir, karşılıklı olması mı gerekir, sevmek mi üstündür yoksa sevmek mi sorularına cevap aramak gerekmektedir. Sevmeye değer olan nedir sorusunun cevabı ise hiç şüphesiz iyilikten başkası değildir. (Aristoteles, 2019, s. 131) O halde, madem dostluğu bir iyilik olarak görüyoruz ve hayatımızın her anına yayılmasını arzu ediyoruz, o halde, onu rahatlıkla mutluluğa götüren erdemlerden sayabiliriz. Ancak sorunumuz sadece mutluluk bileşenlerinin neler olduğunu bilmekten ibaret değildir, elbette aslolan onları uygulamaktır. (Aristoteles, 2019, s. 129) Bu nedenle hayatımızda iyi sözler biriktirmeyi öncelemekten ziyade, iyilikleri uygulayan ve yaşam tarzı haline getiren iyi insanları görmek isteriz. Aristoteles'e göre dostlar iyiliğin ete kemiğe büründüğü yaşayan iyiler olan iyi insanlardan başkası değildir. Çünkü, gerçek ve kalıcı dostluk ancak iyi insanlar; iyiliği yaşam tarzı edinen erdemli insanlar kurabilir. (Aristoteles, 2014, s. 172)

BULGULAR

Dostluğun Doğası

Dostluğun erdemi sevmektir. Sevmekten sevinç duyan anne örneğinde olduğu gibi dostluk sevmekten çok sevmektedir. Annenin bir kar ya da zarar hesabına girmeksizin her zaman çocuğunun iyiliğini istemesi, her durumda onu kendine tercih etmesi; yemeyip yedirmesi, içmeyip içirmesi hatta çoğu zaman onun için canını feda etmekten dahi çekinmemesi görülüp bilinmektedir. Bütün bunca fedakarlıklarına karşılık anne sevgisine eşit büyüklükte bir karşılık da beklemez. Çünkü anne sevmekten doyumsuz bir mutluluk duymaktadır ve kolay kolay bundan pişmanlık duyduğu da görülmez. Anne çocuk arasındaki gerçekliği tartışma götürmez bu dostluğa ve bu ilişkide şahit olunan özellikle annenin tutumuna; erdemli duruşuna bütün insanlığın saygı ve minnet duyduğu bilinmektedir. O halde bu evrensel örnekten dostluk ediminin özünün sevgi, dostun erdeminin ise sevmek olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. (Aristoteles, 2020, s. 165) Ayrıca insan neslinin devamı da dostluk ilişkilerine bağlı olduğundan insanlık için erdemliliği yanı sıra gerekliliği de tartışılmaz bir gerçekliktir. Bu nedenle, nasıl ki iç iyilerin en iyisi bilgi ise dış iyilerin en iyisi de dostluk erdeminden başkası değildir. (Aristoteles, 1999, s. 382-385)

Ancak yine de dostluk karşılıklı olmak zorundadır. Şöyle ki, cansızlarla dostluk kurulamaz. Çünkü cansız varlıklara karşı dostluktan söz etmek mümkün değildir. Onlara sahip olmayı isteriz ama onların iyiliğini istemeyiz hatta isteyemeyiz. Eğer iyilik isteme edimi karşılıklı olarak gerçekleşmiyorsa ortada bir dostluk değil, ancak bir yakınlık söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Yakın olduğunu hissettiğimiz kişi de bize yakınlık hissediyorsa ancak o zaman dost olmamız mümkündür. (Aristoteles, 2014, s. 172) İnsanlar birbirlerini seviyor ve

birbirlerinin iyiliklerini istiyor olabilir ancak bu duygularını karşılıklı olarak açıkça ifade etmiyor ya da edemiyorlarsa da henüz dost sayılamazlar, ancak yakın kabul edilebilirler. O halde, dostluk yalnızca karşılıklı olarak birbirini sevmek ve birbirinin iyiliğini istemekten ibaret değil, aynı zamanda bu duygularını açık yüreklilikle birbirilerine karşılıklı olarak ifade edebilmek demektir. (Aristoteles, 2014, s. 173)

Dostluk arkadaşlıkla da karıştırılmaması gereken yalnızca insan türüne mahsus bir ilişki biçimidir. Arkadaş kelimesinin etimolojisi arka taş kelimelerinden türetilmiş bir bileşik isme dayanmaktadır; kişinin sırtını yaslayabileceği kaya gibi sağlam bir ilişki türünü ifade etmektedir. Fakat dostluk arkadaşlıktan da öte bir yakınlık türüdür. Dostluk kardeşlik/karın taşlık ile arkadaşlık/arka taşlık ilişkisi biçiminin adeta bir orta yoludur ya da bu ikisinin harmanlanması sonucu oluşan, uzun bir süre içinde yaşanan sınamalar sonucu gelişen daha üst bir ilişki biçimi demektir. Bu nedenle dostluk iki insan arasındaki kan bağı olmaksızın kurulabilecek en samimi, en ileri düzey ve kalıcı ilişki düzeyini ifade etmektedir. Aristoteles bu durumu şöyle ifade etmektedir; “Dostluğun kalıcı bir şey olduğu düşünülür, kalıcı olan ise yalnızca ilk, önde gelen dostluk. Sınanmış, değerlendirilmiş olan kalıcıdır, çabuk ya da kolay olmayanlar doğru değerlendirmeyi olanaklı kılar, güven olmadan kalıcı dostluk olmaz, güven de ancak zamanla oluşur.” (Aristoteles, 2020, s. 75)

Aristoteles’e göre ancak doğru değerlendirmelerden geçen insan ilişkileri kalıcılığı yakalayabilir. Doğru değerlendirmeyi olanaklı kılan ise çabuk ya da kolay olmayan uzun soluklu ilişki biçimleridir. Bu da demektir ki ilişkilerde kalıcılığı yakalamak kolay değildir. Bilakis oldukça zordur ancak yine de imkânsız değildir. Dostluğu böylesine değerli kılan temel nitelik de zaten son derece zor ve ender ulaşılabiliyor olması değil midir? O halde, Aristoteles’in kendi ifadeleriyle özetlemek gerekirse; “Dostu zaman gösterir, iyi günlerden çok kara günler gösterir denmesi de doğru”dur. O halde, “dost seçerken elbise seçmiş gibi davranmamalı”dır. Çünkü, “deneyim olmadan bir günde dostluk kurulamaz, zaman gerekir” Şöyle ki, “kara gün gerçekten dost olmayanları değil, yarar yüzünden dost olanları açığa çıkarır; zaman ise her ikisini de” (Aristoteles, 2020, s. 76) Aristoteles’in bunlara benzer muhtelif ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, erdemli davranışlar kolayca değil, zor ve yorucu süreçler sonucu elde edilirler ancak tam da bu nedenle yani zor kazanılmaları nedeniyle kalıcılık niteliğini kazanırlar. Yine de Aristoteles Euripides’in “mal-mülk değil, doğa kalıcıdır” tespitine yönelik değerlendirmesinde ‘erdem doğadan da kalıcıdır diyebilmek ne hoş olurdu’ şeklinde çekincesini de paylaşmaktan geri kalmaz. (Aristoteles, 2020, s. 76)

Aristoteles dostluğu ve dostu en iyi insan ilişkilerinin bütününde en üst değerleri temsil eden bir rol model olarak değerlendirmektedir. Şöyle ki, “Aristoteles’in dostlukla bağını kurduğu erdemlerle (adalet, eşitlik) güven, kararlılık, ölçülülük, tutarlılık vb. etik kavramlar, öyle görünüyor ki aranan –en iyi insan ilişkilerinin dayanak noktalarını oluşturmaktadır.” (Doğaner, 2016) Dolayısıyla şunu söylemek mümkündür ki Aristoteles’te dostluk kavramı Aristoteles etiğinde insanı mutluluğa götüren bütün erdemlerin adeta ete kemiğe bürünmüş ve vücut bulmuş halini sembolize eden bütüncül bir erdemi ifade etmektedir.

Dostluğun Türleri

Aristoteles’e göre, birçok olguya ve türlerine dair sayısız yorumlar ve vizyonlar sergilendiği gibi hatta dostluğun doğası ya da mahiyetine dair biz de nice farklı perspektifler sunup farklı açılardan değerlendirmeler yapma gereği duyduğumuz gibi, dostluğun farklı çeşitleri ya da değişik türleri bulunduğuna dair kimi teoriler öne sürülmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu nedenle, tıpkı bilginin tıp bilgisi, kimya bilgisi, fizik bilgisi vb. türleri bulunduğu gibi, somut olgular dünyasından diğer bir örnek olarak, tıpkı bıçağın meyve bıçağı, et bıçağı ve ekmek bıçağı gibi çeşitleri bulunduğu gibi dostluğun da farklı türlerinin bulunması gayet doğaldır. Söz konusu örneklerdeki olgularda açıkça görüleceği üzere, dostluk türleri de ne kadar benzer

olurlarsa olsunlar doğal olarak birbirinin aynısı değildirler ve olamazlar. Aristoteles'e göre sevginin yöneldiği objeye nispeten ve sevilen şeylerin türlerine eşit sayıda olmak üzere üç tür dostluk bulunmaktadır. Dostluklar genel olarak çıkar/fayda dostluğu, haz/hoşluk dostluğu ve etik/erdem dostluğu olmak üzere üçe ayrılır. Bunlardan yalnızca birisi gerçek dostluktur; uzun ömürlü ve kalıcı olan dostluk türü de budur ki, buna etik ya da erdem dostluğu denmektedir. Diğer ikisi ise dostluğa benzeyen dostluğu görüngülerden ibarettir ki, ancak belirli bir süreliğine dostluk süsü verilen, yalnızca gerçekliği ortaya çıkana kadar öyle olduğu sanılan menfaat ilişkilerinden ve geçici yanlısamlardan başka bir şey değildir. (Aristoteles, 2019, s. 133; Aristoteles, 2020, s. 157) Oysa Aristoteles'e göre "asıl, önde gelen dostluk iyilerin dostluğudur, karşılıklı dostluk, karşılıklı tercihtir. Seven için sevilen, sevilir, ama sevilen karşılık veriyorsa dost olur. Bu dostluk yalnızca insanlar arasında var (çünkü yalnızca insan başka bir insanın tercihini algılar). Öteki dostluklar hayvanlarda da var, yani yarar dayanan dostluk hem bir insan ile evcil hayvan arasında hem de hayvanlar arasında az da olsa görülen bir şey"dir. (Aristoteles, 2020, s. 71-72)

Aristoteles'e göre kişi sevdiği ile parası, malı, mülkü, siyasi makamı ya da hekimlik gibi bir meslek ve mevkii olduğu için değil, kişilik ya da şahsiyetini sevdiği için dost olmalıdır. Bu da şu demektir ki, dostluğun aslı ve özü olan sevgi ve sevme edimi hiçbir şey için araç kılınmamalıdır. Çünkü dostluk böylesi bir sevgi değildir. Dostluk karşı tarafın iyiliğini kendi için ya da kendince istemek değildir. Dostluk o kişinin iyiliğini kişinin kendi namına ve lehine isteyebilmektir. Diğer türlü dostun iyiliğini değil, kendi iyiliğini istemek olur ki, bu dostu değil kendi kendini, kendi çıkarını sevmek demektir. Böylesi dostlukların ömrü ise doğal olarak ancak amaçlanan çıkar ya da menfaat elde edilene kadar olmak durumundadır. Böylesi bir dostluğu kimse kendi için arzulamayacağına göre, o halde bu tür bir dostluğa gerçek dostluk denemeyeceği açıktır. Zira kişinin kimlik ya da şahsiyetini ifade eden aslı ya da özü değil, ondaki ilineksel bir fayda arzulmaktadır. (Aristoteles, 2014, s. 177) Oysa "fayda temelli dostluk sağlam olmaz, faydayla beraber o da değişir. Haz konusunda da benzer şekilde. Öyleyse erdemden doğan dostluk en iyisi, fayda temelli dostluk en yaygını, hazza dayalı dostluk ise en kaba ve alelade kişiler arasında" yaygın olarak görülmektedir. (Aristoteles, 2019, s. 134-135) Ayrıca yalnızca fayda ya da haz ekseninde geçen bir yaşayışın hayvanlara özgü bir yaşam şeklinden daha değerli ve erdemli bir hayat olarak değerlendirilmesi pek mümkün görülmemektedir. (Cevizci, 2002, s. 68)

Fayda temelli dostluklar genelde yaşlılar, haz temelli dostluklar ise genellikle gençler arasında görülür. (Aristoteles, 2020, s. 158) Birbirlerini yarardan dolayı sevenler aslında diğerinin kendisini sevmezler, onu kendisinden beklentileri olan 'yararlı' ya da 'hoş'tan ötürü severler. O nedenle "bu tür dostluklar geçici, ilinekseldir"; o nedenle böylesi dostluklar fazla uzun süremez, kalıcı olamaz, bir müddet sonra beklenti gerçekleşirse ya da gerçekleşmeyeceği anlaşılırsa bozulmaya mahkumdur. (Aristoteles, 2020, s. 157) Çünkü, fayda temelli dostluklarda cömertlik yoktur, sürekli bir hesaplaşma, eşitlik, adalet ve saygı arayışı egemendir. Bu nedenle, "çıkarcı temelli dostluk adeta tüccarlığa benzer." (Aristoteles, 2014, s. 178) Oysa, "dostluk saygı duyulmaktan daha önemli ve daha iyi bir şeydir. Bundan dolayı da tercih edilmelidir. Yine dostlukta belirleyici olan sevilme değil sevmektir. Örneğin annelere bakalım, anneler karşılıksız olarak severler." (Aristoteles, 2014, s. 181) Bu nedenle gerçek dostluklarda saygı, eşitlik ya da adalet beklentisi temelinde bir hesaplaşma değil, cömertlik, fedakârlık ve diğerkamalık duyguları hakimdir.

Dostlukta ideal olan tıpkı anne sevgisinde olduğu gibi karşılıksız sevgi üzerine kurulan dostluklardır. Eğer dostlukta belirleyici olan sevilme değil de sevmekse, o halde, dostluğun erdemi sevilene değil, seven tarafa aittir diyebiliriz.; "Böylece birbirleriyle eşit durumda olmayanlar dost olabilirler, çünkü ancak bu sayede eşitlenirler. Dostluğun temelinde eşitlik ve benzerlik bulunmaktadır. Bu benzerlik de erdem bakımından benzerliktir. Bir insan kendi

içinde uyumluysa, dışarıya karşı da uyumlu olur.” (Aristoteles, 2014, s. 181-182) İşte iyilerin dostluğu tam da bu nedenle, kişi zaten kendi içinde uyumlu olduğu için, zaten her zaman ve herkese karşı iyi ve dostane bir ilişki içinde davranmaya alışkın olduğu için kuracağı dostlukta uzun süreli ve kalıcı olacaktır. Çünkü iyilerin dostluğunda harici bir beklenti ya da çıkara dayalı yapay ve zoraki bir uyum değil, doğal bir uyum söz konusudur. Bir çıkar ya da haz çatışması yaşanmayacağı için böylesi dostlukların yıkılması için bir neden de bulunmamaktadır.

İnsanlar arası benzerlik; yaşam biçimlerinin uyumu ya da benzerliği ne kadar fazlaysa dostluğun da o derece arttığı ve sorunsuz olarak sürdüğü görülmektedir. Çünkü, kendi içinde uyumlu bir yaşam tarzı kuran kişilerin, bu yaşadıkları iç huzuru dostları ile paylaşımları da pozitif enerjilerini birbirlerine yansıtarak çoğaltmaları da gayet doğaldır. “Çünkü dostluk bir paylaşımdır.” (Aristoteles, 2014, s. 182) Ortak iyi paylaşımına dayalı kurulan etik dostluklar tıpkı ortak bir çocuk sahibi ailelere benzemektedir. Nasıl ki birçok yuvayı ayakta tutan en büyük etken, aileler tarafından tartışmasız bir şekilde ortak iyi olarak kabul edilen ve paylaşılması zorunlu bir değer olarak kabul edilen çocuk ise dostlukları ayakta tutan hatta dostlukları zorunlu kılan en önemli dinamik de paylaşılan ortak iyiler ve ortak iyilerin doğal sonucu olarak ortaya çıkan erdemliler birliğinden başkası değildir. (Aristoteles, 2014, s. 188) Nitekim dostluğun erdemi nasıl ki sevmek ise, aynı şekilde “dostluğun ruhu eşitlik ve benzerlik, özellikle de erdemce benzerlik: Çünkü kendi içinde tutarlı olanlar birbirlerine karşı da tutarlı olur, kötü şeylere gerek duymaz, bunlara değer vermez, hatta onları engelledikleri söylenebilir.” (Aristoteles, 2020, s. 165)

Aynı anda birçok kişiye âşık olmak nasıl mümkün değilse, aynı anda birçok kişiyle mükemmel dostluk sürdürmek de mümkün değildir. Çünkü dostluk doğası gereği sıkı bir yakınlık, yoğun bir ilişki ve kesintisiz bir birliklilik gerektirmektedir. Dolayısıyla, bir kişinin aynı anda birçok kişi tarafından hoş görülmesi ve yeterince iyi bulunması kolay değildir. (Aristoteles, 2020, s. 162) Çünkü, dostlukta kişinin kendi ve çevresi için iyi olması yetmez, dostu ile ortak iyiliklerde birlikte zaman geçirmeleri ve bundan hoşlanmaları da gerekir. Çünkü, beraber zaman geçirmeksizin ve “iki taraf da birbirini sevmeksizin dost olunamaz.” (Aristoteles, 2014, s. 175) Dost olma isteği dostluk için yeterli değildir. Birlikte yaşanılmayan ya da paylaşılabilen iyi niyetler henüz dostluğa dönüşmemiş temenni ya da yakınlıklardan öteye geçemez. “Çünkü, dostluğun işareti birlikte yaşamaktır. (Aristoteles, 2014, s. 177)

SONUÇ

Aristoteles’in insani ilişki biçimlerinin en üst modeli olarak değerlendirdiği dostluğa dair düşünce ve teorileri günümüzde de önemini yitirmiş değildir. Bilakis her zamankinden daha fazla üzerinde düşünülüp anlaşılmaya değer bireysel, toplumsal, siyasal ve felsefi değeri bulunan önemli bulgular içermektedir. Şöyle ki, dostluk erdeminin özünün bir sevme edimi ve kardeşçe paylaşım kültürü olduğunu görmekteyiz. Dostluk erdeminin elde etmek, yaşamak ve sürdürmek isteyen kişinin neden sevmeye aslan payını karşı taraftan beklememesi gerektiği savı, kanaatimizce konunun bam teli niteliğinde bir bulguyu ifade etmektedir. Çünkü tıpkı bilmenin bilinmekten daha değerli olduğu gibi, doğal olarak sevmek de sevimden daha değerlidir. Çünkü sevimden pasif bir durumdur, bir edim dahi gerektirmeyebilir. Aristoteles’in de özenle vurgulayarak belirttiği gibi, hayvanlar hatta cansızlar dahi bilinebilir ve sevimden ancak bilmek ve sevmek canlılara mahsus olan bir edimdir. O halde, insan için erdem olarak dostluk ediminin, pasif ve edilgen bir konumu ifade etmekte olan sevimden olgusundan ibaret olduğu düşünülemez. Erdem aktif bir eylem olan sevme edimi ve yüce gönüllük gerektiren karşılıksız sevgi erdeminden başkası değildir. İnsanları kalıcı ve nihai bir mutluluğa götürebilecek erdemlerin elde edilmesi elbette ki kolay değildir. Herhangi bir erdemi değerli kılacak olan ancak yüce ve ulvi bir davranış mahsulü olarak elde edilmiş olmasından başka

bir şey değildir. Kişinin iyi niyetli ve bilinçli bir tercihi ile yoğun ve zorlu bir emeği sonucu kazanılmış olmasından başka bir nedenle değerli görülmesi mümkün değildir. Çünkü saygıdeğerliği hak etmiş erdemli bir hayat elbette ki iyi bir niyet, zorlu bir emek, yüksek bir fedakârlık ve içten bir diğerkamlık gibi erdemleri gerektirir. İnsan ilişkileri ve toplumsal düzenler için rol model olarak görülen nice dostluklar ve dostların her toplumda halk estetiğince sembolleştirilmesi ve kahramanlaştırılması da ancak bu nedendir. İster fakir olsun ister zengin her toplum tarafından böylesi dostlukların arzulanması da dostluğun insanlığın ortak bilincinin seçkin bir ürünü ve insanlığın ortak duygusu tarafından onaylanan evrensel bir olgu ve inkârı mümkün olmayan doğal bir fenomen olduğunun göstergesidir. Çünkü dostluk yalnızca basit bireysel ilişki modellerinden birinden ibaret değildir. Bilakis ideal toplum düzenlerinin bir nüvesi, mayası ve çekirdeği mesabesindedir. Dostluk bu nedenle hayatı amaçsızlıktan, sıradanlık ve monotonluktan kurtaran ve yaşanılmaya değer kılan en yüksek ereklerden birisidir.

Ancak insanlar çoğu zaman daha güzel olan etik dostluğu istedikleri halde faydalı olanın cazibesine kapılıp yarı yolda kalabilmekte ve bu nedenle mutluluğun adeta en güçlü iksiri durumundaki dostluk erdemine ulaşma yolunda kaybolabilmektedir. Herkes en iyi dostluğa sahip olmak istediği halde ve kendi dostluklarını erdem dostluğu; kalıcı ve ölümsüz dostluk olarak kabul ettikleri halde, nice dostluklar en küçük çatışmalarda çok büyük hayal kırıklıkları yaşanabilmekte ve dağılıp gidebilmektedir. Oysa çatışmanın belki de asıl nedeni gerçek dostluk vb. ulvi değerlerin ölçülebilir; nesnel ve salt rasyonel bir karşılığının bulunmamasıdır. Bu nedenle dostluk ancak meta-rasyonel bir estetik okumayı başarabilen çok az kişi tarafından; en çok da belki bilge ya da erdemli kişiler tarafından hakkıyla değeri bilinebilecek ve ancak uzun ve yorucu süreçler sonucu elde edilebilecek bir erdemdir. Zaten bu denli zor ve ender kişilerce ulaşılabilir olması nedeniyle, büyük kitleler kendileri gerçekleştirememiş olsalar dahi insanlığın ortak bilinçaltı diyebileceğimiz sağduyusu dostluk erdemini başarabilenleri her zaman takdir ve sitayişle yad etmekten geri kalmamaktadır. Çünkü dostluk insanlar arası sevgi ve güven ilişkisinin; yardımlaşma ve dayanışma duygusunun en güzel yolu ve en temel motivasyonudur. İnsanlar birbirlerine yardımdan el çektikleri gün, insanlık yok olmaya mahkumdur. Çünkü karşılıklı dayanışma olmazsa toplumların ayakta kalabilmesi mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (1999). *Nikomakhos' a Etik*. (Z. Özcan, Çev.) Ankara: Sentez Yayınları.
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik* (5 b.). (F. Akderin, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (2020). *Eudemos' a Etik* (2 b.). (S. Babür, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2020). *Nikomakhos'a Etik* (10 b.). (S. Babür, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2019). *Magna Moralia & Erdemler ve Kötü Huylar Üzerine* (2 b.). (Y. G. Sev, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Doğaner, U. T. (2016, 10 15). *Aristoteles'te Dostluk ya da En İyi İnsan İlişkileri*. <http://umutfelsefeokulu.blogspot.com/2016/10/aristoteleste-en-iyi-insan.html> adresinden alındı

